Ольга Ломак,
аспірантка кафедри психології,
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний
університет імені
Григорія Сковороди»

E-mail: olga.lomakk@gmail.com
ORCID 0000-0002-1465-3139

Olha Lomak,
PhD Student of the Department
of Psychology of SHEI «Pereiaslav-
Khmelnitskyi Hryhorii Skovoroda
State Pedagogical University»

Ярослава Василькевич,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології,
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький
державний педагогічний
університет імені
Григорія Сковороди»

E-mail: v.yaroslava@online.ua
ORCID 0000-0002-5946-3005

Yaroslava Vasylykevych,
Candidate of Psychology Sciences,
Associate Professor
of the Department of Psychology
of SHEI «Pereiaslav-Khmelnitskyi
Hryhorii Skovoroda State
Pedagogical University»

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНО-ТВОРЧОГО СТАНОВЛЕННЯ ОСОБИСТОСТІ НА СТАДІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

У статті проаналізовано проблему професійного становлення особистості на стадії професійної освіти. Розглянуто моделі становлення професійної діяльності (адаптивну та перетворюючу). Проаналізовано стадії професійного становлення особистості (зародження і формування професійних намірів; професійне навчання і виховання; активне входження у професійне середовище; реалізація професійних прагнень і можливостей особистості в самостійній праці). Проблема взаємодії особистісного та професійного розвитку розглянуто у контексті професійного становлення студентів. Емпіричне дослідження особливостей професійного становлення особистості студентів технічного коледжу дозволило визначити особливості відповідності типів особистості та сфери професійної діяльності. Виявлено, що домінуючу позицію у вибірці студентів-програмістів займає підприємницький тип особистості, якому характерне вирішення невизначених завдань і відповідальність за виконану роботу; найменша представленість – у конвенційного типу, який віддає перевагу структурованій діяльності, роботі за інструкцією, визначеним алгоритмам, та має стереотипний підхід до проблем. Емпірично визначено, що найбільш вираженою у вибірці є потреба у безпеці та найменш вираженими виявилися потреби у самоствердженні; потреба у безпеці є домінуючою в усіх типах особистості (за виключенням конвенційного). Дослідження творчих здібностей студентів-програмістів показало: 1) показник оригінальності як основний показник креативності у всіх підгрупах студентів знаходиться в межах норми, проте найнижча оригінальність виявлена у підгрупі конвенційного типу; 2) показник розробленості найвищий у артистичного типу особистості, найнижча розробленість (на рівні нижче норми) виявлена у досліджуваних інтелектуального типу; 3) високу продуктивність і найнижчу гнучкість продемонстрували представники соціального типу. Зроблено висновки про відповідність типів особистості та професійно-творчих особливостей студентів-програмістів.

Ключові слова: особистісний та професійний розвиток, професійне становлення, тип особистості, потреби, креативність.

The article analyzes the problem of professional development of personality at the stage of professional education. Models of formation of professional activity (adaptive and transformative) are considered. The stages of professional development of personality (conception and formation of professional intentions; professional training and education; active entry into the professional environment; realization of professional aspirations and opportunities of the personality in independent work) are analyzed. The problem of interaction of personal and professional development is considered in the context of the professional development of students. The empirical study of the peculiarities of professional development of the personality of students of technical college allowed us to determine the features of the correspondence of personality types and the sphere of professional activity. It was found that in the sample of students-programmers the dominant personality type is the entrepreneurial type, which is characterized by solving uncertain tasks and responsibility for the performed work; the least represented type is the conventional type, which prefers structured activities, working according to instructions, certain algorithms, and has a stereotypical approach to problems. It is empirically determined that the need for security is the most pronounced in the sample and the need for self-affirmation is the least pronounced; the need for security is dominant in all personality types (except conventional). The study of creative abilities of students-programmers showed: 1) the indicator of originality as the main indicator of creativity is within the norm in all subgroups of students, but the lowest originality is found in the subgroup of the conventional type; 2) the indicator of elaboration is the highest in the artistic type of personality, the lowest level of elaboration (at the level below the norm) is found in the intellectual type; 3) high productivity and the lowest flexibility were demonstrated by representatives of the social type. Conclusions about the correspondence of personality types and professional and creative features of students-programmers are made.

Keywords: *personal and professional development, professional formation, personality type, needs, creativity.*

Постановка проблеми. Проблема становлення професіонала – це, в першу чергу, проблема особистісного та соціального розвитку майбутнього фахівця як суб'єкта соціальної дії. Розвиток особистості визначає вибір і підготовку до професії, і разом з тим сам цей вибір і розвиток тієї чи іншої професійної діяльності визначає стратегію розвитку особистості. Особистісний та професійний розвиток людини в індивідуальному житті взаємодіють і породжують широкий спектр сценаріїв професійного життя.

Професійне становлення особистості являє собою процес підвищення рівня та вдосконалення структури професійної спрямованості, професійної компетентності, соціально і професійно важливих якостей та професійно значущих психофізіологічних властивостей через розв'язання суперечностей між актуальним рівнем їхнього розвитку, соціальною ситуацією та розвиваючою провідною діяльністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною основою вивчення професійного становлення особистості стали дослідження особистості та діяльності К. Абульханової-Славської, Б. Ананьєва, А. Асмолова, Е. Головахи, Б. Ломова, Н. Нечаєва, Г. Суходольського, Б. Федоришина, В. Шадрікова. Професійно зумовлена структура особистості розглядалася в роботах А. Бодальова, Ю. Забродіна, Є. Клімова, Т. Кудрявцева, А. Маркової, Л. Мітіної, Н. Пряжнікова, С. Чистякової та ін.

К. Абульханова-Славська [Абульханова-Славская, 1991] розвиває ідеї С. Рубінштейна про професійне формування як шлях саморозвитку особистості, що здатна до самостійної активної побудови власної життєдіяльності.

Є. Клімов [Климов, 2004] визначає загальну структуру індивідуальної ситуації вибору, або проєктування професійного життєвого шляху, виділивши важливі типи обставин, які треба враховувати при виборі професійного майбутнього: позиції старших членів сім'ї, ровесників і вчителів, здібності та рівень домагань, рівень інформованості, нахили до певних видів діяльності, особисті професійні плани. Н. Пряжников [Пряжников, 2008] пропонує типи самовизначення на основі аналізу потенційних можливостей самореалізації особистості.

В. Шадріков [Шадриков, 2007] розробив теорію та метод системогенетичного дослідження професійної діяльності, які апробовані та конкретизовані в дослідженнях психологічних механізмів і закономірностей процесу професійного навчання та оволодіння новою діяльністю.

Є. Ільїн [Ильин, 2008] розглядає професійно важливі якості як такі функціональні якості та особистісні особливості людини, що сприяють успішному виконанню професійної діяльності. Б. Федоришин [Федоришин, 1996] вивчав питання перетворення здібностей у функціональні якості, заклад основи професійної орієнтації, у процесі якої формуються моделі самовизначення.

Дж. Голланд [Holland, 1985; Holland, 1999] запропонував класифікацію типів особистості, які обумовлюють професійний вибір людини. Г. Готтфредсон [Gottfredson, Holland, 1996; Holland, Gottfredson, Baker, 1990] удосконалив і розширив RIASEC-теорію, використавши вторинним конструктом професійну ідентичність.

Виклад основного матеріалу. Професійне становлення – це продуктивний процес розвитку і саморозвитку особистості, освоєння і самопроєктування професійно зорієнтованих видів діяльності, визначення свого місця у світі професій, реалізація себе в професії і самоактуалізація свого потенціалу для досягнення вершин професіоналізму. Професійне становлення передбачає формування професійної спрямованості, професійної компетентності та професійно важливих якостей, пошук оптимальних способів якісного і творчого виконання професійно значущих видів діяльності відповідно до індивідуально-психологічних особливостей особистості.

Поняття «професійне становлення особистості» розуміється як процес прогресивного змінювання особистості під впливом соціальних впливів, професійної діяльності та власної активності, спрямованої на самовдосконалення. Професійне становлення – це досить складний, тривалий, багатоплановий і часом суперечливий процес, у якому чітко виділяються чотири стадії [Зеер, 2008].

Перша стадія професійного становлення особистості пов'язана із зародженням і формуванням професійних намірів під впливом загального розвитку особистості та початкового орієнтування в різних сферах трудової діяльності, у світі праці та світі професій.

Друга стадія – це період професійного навчання і виховання, тобто цілеспрямованої підготовки за обраною професійною діяльністю та оволодіння всіма тонкощами професійної майстерності.

Третя стадія – активне входження у професійне середовище, що відображає перехід учня до нового типу діяльності – до професійної праці в різних її формах в умовах реального виробництва, виконання службових обов'язків.

Четверта стадія передбачає повну або часткову реалізацію професійних прагнень і можливостей особистості в самостійній праці.

Істотним при цьому є те, що зміна одних стадій процесу професійного становлення іншими не завжди буває жорстко прив'язана до певного вікового етапу, біографічного періоду. Вона відображає психологічний вік професійно-особистісного становлення, розвитку та зрілості людини.

Л. Мітіна виділяє дві моделі становлення професійної діяльності: 1) адаптивну модель, при якій у самосвідомості людини домінує тенденція до підпорядкування професійної праці зовнішнім обставинам у вигляді виконання приписів, алгоритмів вирішення професійних завдань, правил, норм; 2) модель професійного розвитку, яка характеризується здатністю особистості вийти за межі сформованої практики, перетворити свою діяльність у предмет практичного перетворення і тим самим подолати межі своїх професійних можливостей [*Психологическое сопровождение...*, 1998: с. 6-8].

Н. Пряжніков [*Пряжников, 2008*] на основі аналізу потенційних можливостей самореалізації особистості пропонує сім типів її самовизначення: від самовизначення в конкретній трудовій функції, на конкретному трудовому посту, на рівні конкретної спеціальності та в конкретній професії – до самовизначення життєвого, особистісного та найскладнішого типу, самовизначення особистості в культурі як вищого прояву особистісного самовизначення. У кожному з цих типів самовизначення автор виділяє п'ять рівнів самореалізації за критерієм внутрішнього прийняття людиною цієї діяльності та ступенем творчого ставлення до неї: деструктивний рівень (агресивне неприйняття діяльності); прагнення уникнути цієї діяльності; пасивний рівень, тобто виконання діяльності за зразком, шаблоном, інструкцією; прагнення вдосконалити елементи роботи; творчий рівень як прагнення збагатити, вдосконалити діяльність у цілому.

За теорією професійного вибору Дж. Голанда (RIASEC-теорія) [*Holland, 1985; Holland, 1999*] певному психологічному типу особистості відповідають типи професійних занять, в яких людина може досягнути

найбільших успіхів. Згідно типології особистості розрізняють шість психологічних типів: реалістичний (R), інтелектуальний (I), артистичний (A), соціальний (S), підприємницький (E), конвенційний (C). Кожний тип особистості характеризується: певними рисами характеру та складом розуму; здібностями до певного виду діяльності; надаванням переваги певному роду занять; змістом захоплень; професійними можливостями.

Метою нашого емпіричного дослідження було вивчення особливостей професійно зумовленої структури особистості студентів-програмістів.

Методика дослідження та отримані результати. Для дослідження професійного становлення особистості використано методику Голанда [*Практикум по психологии...*, 2003: с. 45-50], призначену для визначення типу особистості та відповідних професій, а також тест Скворцова [*Практикум по психологии...*, 2003: с. 177-181] для оцінки домінування потреб людини методом парних порівнянь. Для дослідження рівня невербальної креативності як професійно важливої якості особистості студентів-програмістів був використаний малюнковий тест Торенса [Тунник, 2006].

Дослідження проводилося на базі Київського електротехнічного коледжу. До вибірки увійшли студенти-програмісти загальною кількістю 70 осіб.

Методика Дж. Голанда заснована на RIASEC-теорії, яка об'єднує особистісні риси з надаванням переваги певному роду занять.

Визначення особливостей відповідності типів особистості та сфери професійної діяльності людини показало, що домінуючу позицію у вибірці студентів-програмістів займає підприємницький (заповзятливий) тип особистості (36,6 % вибірки), якому характерне вирішення невизначених завдань і відповідальність за виконану роботу, керівництво іншими. Він вибирає цілі та завдання, що дозволяють проявити енергію, імпульсивність, ентузіазм. Рисами характеру є: прагнення до лідерства, потреба у визнанні, заповзятливість, деяка агресивність. Віддає перевагу завданням, пов'язаним з керівництвом, особистим статусом. У структурі інтелекту переважають вербальні здібності. Не подобаються заняття, що вимагають посидючості, великої праці, моторних навичок, концентрації уваги.

Як видно із табл. 1, артистичний (20 % вибірки) та реалістичний (16,7 % вибірки) типи займають наступні позиції, відповідно інтелектуальний та соціальний типи займають нижчу позицію (10 %).

Найменша представленість у вибірці у конвенційного типу (6,7 % вибірки), який характеризується піддатливістю та бажанням бути підлеглим. Цей тип особистості віддає перевагу структурованій діяльності, роботі за інструкцією, певним алгоритмам. Є здібності до переробки конкретної, рутинної (цифрової) інформації. Підхід до проблем носить стереотипний характер. Риси характеру: консерватизм, підпорядкованість,

залежність. У поведінці та спілкуванні дотримується стереотипів, добре слідує звичаям. Слабкий організатор і керівник. Найчастіше переважають невербальні (особливо рахункові) здібності.

Таблиця 1

Загальні показники вираженості типів особистості у вибірці

Типи особистостей	Середньо груповий показник	Відсотковий показник
Реалістичний тип	7	16,7
Інтелектуальний тип	6,3	10
Соціальний тип	6,3	10
Конвенційний тип	4,9	6,7
Підприємницький тип	20,3	36,6
Артистичний тип	11,2	20

В емпіричному дослідженні виявлено, що найбільш вираженою у вибірці студентів-програмістів є потреба в безпеці (10), соціальні потреби і потреби у визнанні мають однакову вираженість (9), далі слідує матеріальні потреби (8) і найменш вираженими виявилися потреби у самоствердженні (6).

На основі індивідуальних показників встановлено домінування видів потреб та вираховано відсоток досліджуваних з домінуванням окремого виду потреб (рис. 1). Потреба у безпеці є домінуючою у найбільшій кількості студентів (40 %). Соціальні потреби домінують у 23,3 % досліджуваних, матеріальні потреби та потреби у визнанні – у 16,7 %. Найменш домінуючою виявилася потреба у самовираженні (3,3 % студентів).

Загальна вибірка досліджуваних була розподілена на підгрупи за домінуванням типів особистості (за тестом Голанда). У виділених підгрупах визначено вираженість окремих типів потреб (за Скворцовим). Отримані результати представлено у табл. 2.

У всіх типів особистості (за виключенням конвенційного типу) домінує потреба у безпеці. Матеріальні потреби виявилися найбільш вираженими і домінуючими лише у соціального типу особистості. Соціальні потреби домінують лише у конвенційного типу особистості, потреби у визнанні – в інтелектуального типу. Варто відзначити, що потреба у самовираженні не домінує в жодному з типів особистості.

Відповідно в учнів з реалістичним, соціальним, артистичним і підприємницьким типом особистості домінує потреба у безпеці. У досліджуваних з інтелектуальним типом особистості домінує потреба у безпеці та потреба у визнанні. В учнів з конвенційним типом особистості переважають соціальні потреби.

Рис. 1. Домінування основних видів потреб у вибірці студентів-програмістів.

Дослідження творчих здібностей студентів-програмістів за тестом Торенса показало, що середньогруповий рівень креативності у досліджуваних знаходиться в межах норми.

Таблиця 2

Співвідношення типів особистості (за Голандом) та рівня їхніх потреб

Типи особистості	Матеріальні потреби	Потреби у безпеці	Соціальні потреби	Потреби у визнанні	Потреби у самовираженні
Реалістичний тип	7,5	9,9	8,5	8,8	5,1
Інтелектуальний тип	7,89	11,1	9,78	10,56	7,56
Соціальний тип	12	12,67	10	10,2	5,67
Конвенційний тип	4,63	7	8,38	7	4,63
Підприємницький тип	8,93	14,41	7,93	9,35	6,14
Артистичний тип	7,93	10,43	8,86	7,79	5,79

Вирахувано середньогрупові показники креативності у підгрупах досліджуваних, виділених за типами особистості (табл. 3).

Показник оригінальності відображає здатність людини пропонувати ідеї, які відрізняються від очевидних, загальноприйнятих і банальних. Цей показник креативності в усіх підгрупах учнів знаходиться в межах норми: 40-45 балів (за Т-шкалою). Проте найнижча оригінальність виявлена в підгрупі конвенційного типу – 7 балів за первинними показниками. Очевидно, це пов'язано з тим, що представники цього типу особистості віддають перевагу структурованій діяльності, роботі за інструкцією та визначеним алгоритмам, мають стереотипний підхід до проблем.

Показник розробленості відображає здатність розвивати, доповнювати, допрацьовувати запропоновані ідеї, розширювати їхні межі. Найвища розробленість як показника креативності – у артистичного типу (32 бали за первинними показниками, або 40 балів за Т-шкалою, що відповідає нормі). Цей показник пов'язаний з уявою та спостережливістю, які притаманні артистичному типу особистості. Слід відмітити, що найнижча розробленість виявлена у досліджуваних інтелектуального типу – 24 бали за первинними показниками (35 балів за Т-шкалою), що відповідає рівню нижче норми. Представники цього типу особистості більш схильні до продукування нестандартних ідей, а не їх детальної розробки.

Таблиця 3

Показники рівня креативності підгруп за домінуванням типу особистості (за Голандом)

Типи особистості	Продуктивність	Гнучкість	Оригінальність		Розробленість	
			Бал	Т-шкала	Бал	Т-шкала
Реалістичний	9	8	9	45	28	40
Інтелектуальний	9	8	8	40	24	35
Соціальний	10	7	9	45	27	40
Конвенційний	9	9	7	40	27	40
Підприємницький	9	8	9	45	29	40
Артистичний	10	8	9	45	32	40

Представники соціального типу продемонстрували високу продуктивність (10 балів) і порівняно нижчу гнучкість як здатність застосовувати різноманітні стратегії при вирішенні проблем (7 балів за

первинними показниками), тобто дали порівняно вузький спектр можливих відповідей. Невисока гнучкість співвідноситься з такою особистісною рисою, як залежність від оточуючих та суспільної думки, характерною для соціального типу особистості.

Загалом, результати емпіричного дослідження свідчать про те, що досліджувані мають показники креативності у межах норми.

Висновки. Здійснене емпіричне дослідження особливостей професійного становлення особистості студентів технічного коледжу дозволило визначити відповідність типів професії індивідуальним особливостям людини. Домінуючу позицію у вибірці займає підприємницький (заповзятливий) тип особистості (36,6 % вибірки), якому характерне прийняття рішень та відповідальність за виконану роботу. Артистичний, реалістичний, інтелектуальний та соціальний типи займають відповідно проміжні позиції. Найменша представленість у вибірці у конвенційного типу (6,7 % вибірки), який характеризується піддатливістю та бажанням бути підлеглим.

Виявлено, що найбільш вираженою у вибірці є потреба у безпеці та найменш вираженими виявилися потреби у самоствердженні. Потреба у безпеці є домінуючою у найбільшій кількості студентів (40 %). Найменш домінуючою виявилася потреба у самовираженні (3,3 % досліджуваних). Це може бути обумовлено сьогодишніми соціальними умовами, комп'ютеризацією, недостатністю живого спілкування та недостатнім розвитком комунікативних навичок та навичок взаємодії у суспільстві.

У всіх підгрупах досліджуваних, виділених за домінуванням типів особистості (за тестом Голанда) переважає потреба у безпеці (за виключенням конвенційного типу). Матеріальні потреби виявилися найбільш вираженими і домінуючими лише у соціального типу особистості. Соціальні потреби домінують лише у конвенційного типу особистості, потреби у визнанні – в інтелектуального типу. Варто відзначити, що потреба у самовираженні не домінує в жодному з типів особистості.

Відповідно у студентів з реалістичним, соціальним, артистичним та заповзятливим типом особистості домінує потреба у безпеці. У досліджуваних з інтелектуальним типом особистості домінує потреба у безпеці та потреба у визнанні. В учнів з конвенційним типом особистості переважають соціальні потреби.

Дослідження творчих здібностей студентів-програмістів показало, що середньогруповий рівень креативності у досліджуваних знаходиться в межах норми. Найвища розробленість як показника креативності – у артистичного типу особистості, найнижча розробленість (на рівні нижче норми) виявлена у досліджуваних інтелектуального типу. Показник оригінальності в усіх підгрупах студентів знаходиться в межах норми. Проте найнижча оригінальність виявлена в підгрупі конвенційного типу.

Представники соціального типу продемонстрували високу продуктивність і порівняно нижчу гнучкість.

Таким чином, емпіричне дослідження особливостей професійного становлення особистості студентів технічного коледжу дозволило зробити висновок про відповідність типів особистості та професійно-творчих особливостей студентів-програмістів.

Перспективним напрямком дослідження проблеми професійного становлення молоді є вивчення професійно зумовленої структури особистості студентів різних спеціальностей.

ЛІТЕРАТУРА

- Абульханова-Славская, 1991 – Абульханова-Славская К. А. *Стратегия жизни*. Москва : Мысль, 1991. 299 с.
- Головаха, 1988 – Головаха Е. И. *Жизненная перспектива и профессиональное самоопределение молодежи*. Киев : Наукова думка, 1988. 144 с.
- Зеер, 2008 – Зеер Э. Ф. *Психология профессии*. Москва : Академический проект, 2008. 336 с.
- Ильин, 2008 – Ильин Е. П. *Дифференциальная психология профессиональной деятельности*. Санкт-Петербург : Питер, 2011. 432 с.
- Климов, 2004 – Климов Е. А. *Психология профессионального самоопределения*. Москва : Академия, 2010. 304 с.
- Практикум по психологии ...*, 2003 – Практикум по психологии менеджмента и профессиональной деятельности / под ред. Г. С. Никифорова. Санкт-Петербург : Речь, 2012. 447 с.
- Пряжников, 2008 – Пряжников Н. С. *Профессиональное самоопределение: теория и практика*. Москва : Академия, 2008. 318 с.
- Психологическое сопровождение ...*, 1998 – Психологическое сопровождение выбора профессии / под ред. Л. М. Митиной. Москва : Флинта, 2003. 184 с. С. 6-8.
- Туник, 2006 – Туник Е. Е. *Диагностика креативности*. Тест Е. Торренса. Адаптированный вариант. Санкт-Петербург : Речь, 2006. 176 с.
- Федоришин, 1996 – Федоришин Б. О. *Психолого-педагогичні основи професійної орієнтації: дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04*. Київ, 1996. 383 с.
- Шадриков, 2007 – Шадриков В. Д. *Проблема системогенеза профессиональной деятельности*. Москва : Логос, 2007. 192 с.
- Holland, 1985 – Holland J. L. *Making vocational choices: a theory of vocational personalities and work environments*. 2d ed. Upper saddle river : Prentice Hall, 1985.
- Holland, 1999 – Holland, J. L., & Holland, J. *Why interest inventories are also personality inventories. Vocational interests: Meaning, measurement, and counseling use*. M. Savickas & A. Spokane (Eds.). Palo Alto, CA: Davies-Black, 1999. P. 87-102.
- Gottfredson, Holland, 1996 – Gottfredson, G., & Holland, J. *Dictionary of Holland occupational codes* (3rd ed.). Odessa, FL: PAR, 1996.
- Holland, Gottfredson, Baker, 1990 – Holland, J. L., Gottfredson, G., & Baker, H. *Validity of vocational aspirations and interest inventories: Extended, replicated, and reinterpreted*. *Journal of Counseling Psychology*. 1990. № 37. P. 337-342.

REFERENCES

- Abulhanova-Slavskaya, 1991 – Abulhanova-Slavskaya K. A. *Strategiya zhizni*. Moskva : Myisl, 1991. 299 s.
- Golovaha, 1988 – Golovaha E. I. *Zhiznennaya perspektiva i professionalnoe samoopredelenie molodezhi*. Kiev : Naukova dumka, 1988. 144 s.
- Zeер, 2008 – Zeer E. F. *Psihologiya professii*. Moskva : Akademicheskii proekt, 2008. 336 s.
- Ilin, 2008 – Ilin E. P. *Differentsialnaya psihiologiya professionalnoy deyatel'nosti*. Sankt-Peterburg : Piter, 2011. 432 s.
- Klimov, 2004 – Klimov E. A. *Psihologiya professionalnogo samoopredeleniya*. Moskva : Akademiya, 2010. 304 s.

- Praktikum po psihologii...*, 2003 – Praktikum po psihologii menedzhmenta i professionalnoy deyatel'nosti / pod red. G. S. Nikiforova. Sankt-Peterburg : Rech, 2012. 447 s.
- Pryazhnikov*, 2008 – Pryazhnikov N. S. Professionalnoe samoopredelenie: teoriya i praktika. Moskva : Akademiya, 2008. 318 s.
- Psihologicheskoe soprovozhdenie...*, 1998 – Psihologicheskoe soprovozhdenie vyibora professii / pod red. L. M. Mitinoy. Moskva : Flinta, 2003. 184 s.
- Tunik*, 2006 – Tunik E. E. Diagnostika kreativnosti. Test E. Torrensa. Adaptirovannyiy variant. Sankt-Peterburg : Rech, 2006. 176 s.
- Fedoryshyn*, 1996 – Fedoryshyn B. O. Psykholoho-pedahohichni osnovy profesiinoi oriantatsii: dys. ... d-ra ped. Nauk : 13.00.04. Kyiv, 1996. 383 s.
- Shadrikov*, 2007 – Shadrikov V. D. Problema sistemogeneza professionalnoy deyatel'nosti. Moskva : Logos, 2007. 192 s.

УДК 159.9.019.4:378:373.091.12.011.3-051]:37.014.62

DOI 10.31470/2308-5126-2019-43-1-103-112

Галина Мешко,

*доктор педагогічних наук,
професор, завідувач кафедри
педагогіки та менеджменту освіти
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка*

E-mail: hal-meshko@ukr.net

ORCID 0000-0002-3168-3954

Halyna Meshko,

*Doctor of Pedagogy, Professor,
Head of the Department of Pedagogy
and Education Management
of Ternopil Volodymyr Hnatiuk
National Pedagogical University*

Олександр Мешко,

*кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка*

E-mail: meshko_o@ukr.net

ORCID 0000-0003-4463-7073

Oleksandr Meshko,

*PhD in Psychology,
Associate Professor of the
Department of Psychology
of Ternopil Volodymyr Hnatiuk
National Pedagogical University*

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ СТРЕСОСТІЙКОСТІ МАЙБУТНІХ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ НА ЕТАПІ МАГІСТЕРСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ

Статтю присвячено дослідженню проблеми формування професійної стресостійкості майбутніх керівників закладів освіти в умовах магістратури. Представлено результати вивчення рівня професійної стресостійкості майбутніх керівників закладів освіти з використанням методики Дж. Дженкінсона для визначення схильності до стресу та опитувальника SACS-стратегії і моделі поведінки подолання. Проаналізовано стан розробленості означеної проблеми у психолого-педагогічній науці та практиці закладів вищої освіти. Розкрито сутність стресостійкості, виявлено та проаналізовано можливості щодо запобігання професійному стресу, формування ресурсів стресостійкості; шляхи підвищення